

РЕЦЕНЗИЯ

на научните трудове на доц. Станислава Йорданова Стоянова, доктор, представени за участието ѝ в конкурса за професор в Югозападния университет „Неофит Рилски“, Благоевград по 3.2. Психология (Психологически измервания), обявен в ДВ, бр. 88/08.10.2013 г.

Рецензент: проф. Енчо Герганов, д-р, Департамент по когнитивна наука и психология, Нов български университет

За участието си в конкурса доц. Станислава Стоянова се представя с впечатляваща по обем и качество научноизследователска, публикационна, преподавателска, проектна и научноорганизационна дейност. Само за 4 години след хабилитацията си за доцент тя е направила 48 публикации в престижни научни издания у нас и в чужбина, които отразяват задълбочена и високо професионална изследователска работа. От тях 5 книги – монографии, учебници и учебни помагала, 25 статии в научни списания и сборници, 9 статии в сборници от научни форуми и 9 отзива за книги, публикувани в научни списания. Три от монографиите са на английски език и са публикувани в чужбина от престижни научни издателства. 18 статии са на английски език, десет от които са публикувани в международни научни списания и сборници. Забелязани са 71 позовавания върху тези публикации. Всичко това е безспорен показател за разпознаваемостта на доц Стоянова като учен от международната и нашата научна общност.

Основната тематична област на научните публикации може да бъде определена като методология и методи на изследвания в психологията. Голяма част от тях отразяват разработката на въпросници за измервания на различни психични и личностови променливи. Съществена част от тази изследователска дейност е насочена към разработката на оригинални, собствени психологически въпросници. Четири от статиите на английски език описват изследванията за конструиране на четири оригинални въпросника. Единият от тях измерва сантименталността и носталгията при старите хора (статия № 6 от списъка). Макар че авторката основава изследването си върху скала „Сантименталност“ от ревизирания личностен въпросник HEXACO на Ли и Аштон, айтемите са напълно оригинални и са съобразени с българската езиковокултурна традиция в

тази област. Изпълнени са основните психометрични и многомерни анализи и са получени много добри психометрични показатели на въпросника. Въз основа на факторен анализ е разкрита 4-факторна структура на въпросника, като факторите са интерпретирани убедително на съдържателно равнище във връзка с теоретичния конструкт, който измерват.

Въз основа на теорията на Айзен и Фишбайн за социалните нагласи доц. Стоянова е разработила въпросник за измерване на нагласите към младите хора от 13 до 25 годишна възраст. Наред с установяването на психометричните параметри на въпросника авторката е изследвала и неговата конструктна валидност, като е използвала много силен външен критерий – контент анализ на медийни публикации, посветени на младите хора. Този анализ е направен чрез специално разработена кодировъчна матрица. Освен това данните са разгледани и в кроскултурна перспектива, като са сравнени с резултати от изследвания със същата методика в Кипър, Великобритания, Ирландия, Естония и Дания (статия 38 и продължение в статии 18, 20 и 36).

По аналогична методология и също в рамките на теорията на Айзен и Фишбайн е разработен оригинален инструмент за измерване на стереотипите и нагласите към младите хора в България. Чрез контент анализ на публикации за младите в два всекидневника е изследвана конструктната валидност на инструмента. Установени са положителни нагласи към младите хора. Друг интересен резултат е установената връзка между удовлетвореността от живота на хората и отношението им към младите. По-удовлетворените имат по-силно положително отношение към младите в България (статия 20).

Оригинални подходи са използвани за измерване на кариерната мотивация на младите хора у нас във връзка със съчетаването между личния и професионалния им живот. Установени са интересни закономерности при типовете кариерна мотивация. Най-честият тип кариерна мотивация се изразява в търсенето на автентичност (работата трябва да съответства на собствените предпочитания), следвана от търсенето на жизнен стил (личният живот е много по-важен от работата). Изследваните лица с преобладаващ тип кариерна мотивация са добре типологизирани по възраст, образование и продължителност на трудовия им стаж (статия 31)

Резултатите от този кръг научни изследвания имат безспорен научен принос както по отношение на обогатяването на съответните теоретични конструкти с ново психологическо съдържание, така и по отношение на надеждното и валидното им измерване с професионално разработените психометрични инструменти. Предложените въпросници разширяват изследователските възможности на българските психолози, като им осигуряват изключително надеждни и валидни въпросници за измерване в съответните области.

Шест публикации отразяват изследванията на авторката за стандартизацията и адаптацията на чужди методики за български условия. Повечето от тях са посветени на адаптацията на въпросника SREIT, разработен от Шуте и кол. за измерване на емоционалната интелигентност. Резултатите от тези изследвания доц. Стоянова е обобщила в монографията си на английски език „*Emotional Intelligence – Measurement and Related Constructs. Adaptation of a questionnaire*”, 2010, публикувана в Германия от издателство Lambert Academic Publishing в Saarbrücken. Монографията обхваща всички съществени аспекти на проблемите, свързани с емоционалната интелигентност. Авторката много добре е балансира тематичната обвързаност между различните теоретични конструкти, които обикновено разкриват разнообразните съдържателни аспекти на конструкта емоционална интелигентност. Тя проследява концепциите за емоционална интелигентност или когнитивна способност, емоционална интелигентност или социални умения, емоционалната интелигентност като част от теориите за многото интелигентности и др. Теоретичните въпроси са разгледани задълбочено и съдържателно, като са изтъкнати общност и специфика на отделните концепции за емоционалната интелигентност. Втората половина на монографията представя пълно и всеобхватно изследванията за българската адаптация на въпросника за емоционална интелигентност. Отново доц. Стоянова с присъщия ѝ професионализъм анализира данните многоаспектно, като прилага основните психометрични методи за оценка на надеждността и валидността на въпросника, за разкриване на факторната му структура. Голям обем работа е свършена и с неговата валидизация чрез външни критерии – други самооценъчни въпросници. За целта в изследването са използвани около 15 скали и субскали от въпросници, стандартизирани за български условия. Този огромен масив от емпирични данни са анализирани с най-

подходящите статистически и психометрични методики. Като резултат от анализите е направено научно-обосновано обобщение за психометричните качества на българската адаптация на въпросника за измерване на емоционалната интелигентност.

Научните приноси в тази монография са свързани с многоаспектното изследване на конструкта емоционална интелигентност и най-вече с доказаната валидност и надеждност на българската адаптация на въпросника за нейното измерване.

В цикъл от шест публикации са представени изследванията на кандидатката върху приложението на компютризираното тестване в учебния процес. Разкрити са предимствата и недостатъците на обучението чрез Интернет. Други аспекти на компютризацията са използването на компютрите за събиране на данни за самооценка на студенти чрез личностови въпросници, като самореализацията на студентите чрез самоактуализация, механично-технически способности и адаптираност към учебния процес; измерване на личностовите характеристики екстраверсия, съвестност, съвместимост и грижовност от голямата петорка; склонност за поемане на риск и др. Резултатите от този кръг изследвания показват, че компютърното тестване може да се прилага успешно за самооценки на студентите и за събиране на данни при по-мощни личностови и социалнопсихологични изследвания.

Специален тематичен кръг са изследванията, свързани с прилагането на методологията на контент анализа и метаанализа на медийни публикации по различни теми. По-специално е правен анализ на съдържанието на медийни публикации, свързани със спорта (статия 7), с насилието на младите хора (статия 18), с образованието на младите хора (статия 36), с мотивацията за учене на чужд език (статия 21). Тези изследвания са направени чрез използване на най-съвременни техники за контент анализ, които дават възможност да се разкриват дълбинни латентносемантични структури, отразяващи както скритите послания на публикациите, така и атипичните на авторите им към обектите, за които пишат. Съчетаването на тези техники с психологическите въпросници обогатява социално-психологичната картина на обществено значимите проблеми в нашата страна. В този смисъл този кръг от изследвания на доц. Стоянова има безспорен научен и научно-приложен принос.

Като използва психологически измервателни инструменти, авторката прави изследвания в различни области на личностовата и социалната психология. Сред тях могат да се отбележат изследванията за приемането на другите, чувство за приетост и необходимост от одобрение; здравна локализация на контрола; източници на напрежение и стратегии за справяне със стрес при учители; равнище на стрес при студенти и междуличностни отношения; структура на спортните интереси; изследване на факторите, допринасящи за психична умора при студентите, мотиви за спортни занимания и ролята на спортната дейност за предпазване от нервно-психична умора; социални мотиви за учене при студенти и др. Изследванията по всяка една от тези теми са изпълнени на високо научно равнище, а резултатите са интерпретирани в най-адекватен социален контекст.

Специално внимание заслужават учебника по експериментална психология и методическото ръководство за провеждане на емпирични психологически изследвания. Учебникът по експериментална психология е построен в съответствие с най-добрите образци в света. В тематично отношение той покрива основните теми в учебник по експериментална психология. Темите са разработени както в теоретичен аспект, така и в процесуално-процедурен план. Студентите могат да разберат същността на отделните изследователски технологии и методи във връзка с теоретичните конструкти, които се операционализират чрез съответни инструменти за психологически измервания. Много добре е разгледана структурата на психологическото изследване, като нейните компоненти са разкрити в логическата им последователност. Добре е развита веригата теория-изследователска задача-хипотеза-метод за проверката й-изводи в съответната теоретична рамка. Специална глава е отделена за планирането на експеримента. Изяснени са основни понятия на научния експеримент, като звисима променлива, независими фактори и техните равнища, контролирани и фиксирани променливи. Добре са показани различните видове факторни планове и в кои случаи какви планове да се използват. Експерименталните планове са класифицирани по различни критерии. Експлицитно са дадени методите за анализ на първичните данни в съответствие с експерименталния план, по който са получени. Всички теми по планирането на експеримента са подходящо илюстрирани с конкретни изследователски задачи и етапите за тяхното решаване. Много нагледни са илюстрациите на резултатите от факторни експерименти. Графично са

показани както различните типове главни ефекти на независимите променливи, така и различните видове взаимодействия между два независими фактора и влиянието им върху зависимата променлива.

В последната глава са дадени множество примери за изследване на познавателни процеси и емоционални състояния. Показани са различни методи за изследване на усещане и възприятие, на вниманието, на представи и въображение, изследвания на паметта и мисленето, на процесите на учене, когнитивния стил, волята и някои емоционални състояния.

Като цяло учебника по експериментална психология съдържа основни, актуални и адекватни теми, методи и изследователски технологии за провеждане на психологическо изследване на съвременно равнище. Той е голяма сполука на авторката.

Учебното помагало „Методическо ръководство за провеждане на емпирични психологически изследвания“ може да се разглежда като неразделна част от учебника по експериментална психология, като конкретизация на темите в него. В методическото ръководство са дадени множество примери за конкретни изследвания – от замисъла, определяне на темата, формулирането на изследователските задачи и основните хипотези, които се подлагат на експериментална проверка чрез съответни експериментални планове; методите за операционализация на основните теоретични конструкти чрез измерването им с адекватни психологически инструменти, определянето на зависимите променливи и независимите фактори и техните равнища. Специална глава е отделена за най-използваните статистически методи за анализ на данни, като стъпка по стъпка е показано как могат да се използват съответните програми от статистическия пакет SPSS. Особено ценни са множеството примери за конкретни експериментални изследвания и най-вече Приложението, в което е описано примерно емпирично психологическо изследване. В него на практика са показани всички важни компоненти на изследването, които са описани в методическото ръководство. Ценността на това приложение е особено голяма, като се вземе предвид, че студентите най-добре се учат като подражават на добрите образци.

Учебникът по експериментална психология и методическото ръководство заслужават най-висока оценка. Те са показател за академична дейност, която е свързана с високоефективна подготовка на студентите. А това е особено важно за професор, който

работи активно със студентите си, за да им даде много добра подготовка както в теоретичен план, така и да се справят с всякакви задачи от психологическата практика.

За активната научноизследователска дейност на доц. Стоянова говорят и различните изследователски проекти, в които е участвала – 6 проекта, финансирани от ЮЗУ и МОМН, два национални проекта, финансирани от ФНИ на МОН, три международни проекта, финансирани от 6-та и 7-ма рамкова програма на Европейската комисия, както и от програмата Младежта в действие. Повечето от изследванията по тези проекти доц. Стоянова е довела до научни публикации.

В научноорганизационен план трябва да се посочат и участията на кандидатката в редакционни колегии на научни психологически списания. Тя е член на редколегиите на четири международни списания, издавани на английски език, и две български списания по психология, издавани от ЮЗУ. Била е рецензент на множество статии, предложени в тези списания.

Доц. Стоянова изпълнява и интензивна преподавателска дейност. Води лекции, семинарни занятия и практически упражнения по експериментална психология и психологически измервания в бакалавърски и магистърски програми по психология в ЮЗУ. Преподава същите дисциплини на английски език за чуждестранни студенти по програма Еразъм. Била е гост-преподавател в Университета Хюелва в Испания.

Съществена част от академичната дейност на един професор е научното ръководство на докторанти и дипломанти. За тези 4 години доц. Стоянова е била научен ръководител на двама докторанти, които са защитили успешно докторските си дисертации, и на 32 дипломанти, които също са защитили успешно дипломните си работи. Доц. Стоянова прави съвместни публикации с най-добрите си студенти, дипломанти и докторанти, които включва в изследователските си проекти.

Доц. Станислава Стоянова е жив пример на човек, който изпълнява жизнената програма „Учене през целия живот“. От 2009 г. досега тя се е обучавала по 9 образователни програми у нас и в чужбина, които е завършила със съответни сертификати. Била е на специализация в Испания и Германия.

Документацията за участието в конкурса е подготвена перфектно. Всеки факт, всяко събитие от творческата ѝ биография са подкрепени с необходимите доказателства.

В заключение ще обобщя, че с научната и академичната си дейност и продуктивност доц. Станислава Стоянова удовлетворява най-високите критерии за академичната длъжност ПРОФЕСОР. Тя притежава солидна научна подготовка по психология изобщо и по експериментална психология и психологически измервания, по-специално. Владее на професионално равнище методологията на научното изследване и го прилага в своите конкретни психологически изследвания, които планира и провежда по най-добрия начин. Всяко започнато изследване го довежда до научни публикации в престижни научни издания в чужбина и у нас. Работи много ефективно със студенти и докторанти, като ги мотивира както за изследователска работа, така и за приложенията на знанията и уменията им в психологическата практика. Всяка научна публикация съдържа ценен принос към психологическата наука.

Дълбоко убеден в изключителните качества на доц. Стоянова като изследовател, организатор на науката и академичен преподавател, гласувам **ДА Й БЪДЕ ДАДЕНА АКАДЕМИЧНАТА ДЛЪЖНОСТ ПРОФЕСОР**. Предлагам и на останалите членове на Научното жури да гласуват предложението **ДА СЕ ДАДЕ** на доц. д-р Станислава Стоянова академичната длъжност ПРОФЕСОР.

София, 5 януари 2014 г.

Подпис:

/Проф. Енчо Герганов/